

Violència sexual en conflictes armats

Què és la violència sexual en els conflictes armats?

La violència sexual és un fenomen que es repeteix en els conflictes armats, afectant greument la població civil, i especialment a les dones i les nenes. Segons l'ONU la violència sexual relacionada amb els conflictes són els "incidents o pautes de violència sexual [...], és a dir, la violació, l'esclavitud sexual, la prostitució forçada, els embarassos forçats, l'esterilització forçada o qualsevol altra forma de violència sexual de gravetat comparable que es cometi contra les dones, els homes, els nens o els nenes. Aquests incidents o pautes de comportament es produeixen en situacions de conflicte o posteriors als conflictes o en d'altres situacions que són motiu de preocupació (per exemple, durant un enfrontament polític)". Nacions Unides també assenyalen que, "depenent de les circumstàncies, constitueixen crims de guerra, crims de lesa humanitat, actes de genocidi o altres violacions manifestes dels drets humans".

La violència sexual és una greu violació dels drets humans que afecta dones, homes, nenes i nens. És una forma de violència política que es produeix en un context de desigualtat i discriminació de gènere que la converteix en una estratègia especialment efectiva als conflictes armats. És perpetrada majoritàriament per homes –encara que ocasionalment també hi ha dones perpetradores– i les víctimes són majoritàriament dones, tot i que també els homes resulten afectats. En els contextos de conflicte armat, a més de ser una violació dels drets humans també constitueix una violació del dret internacional humanitari.

Tot i que la violència sexual en el marc de les guerres ha adquirit visibilitat només en les últimes dècades, no es tracta d'un fenomen exclusivament dels conflictes contemporanis. La seva utilització està documentada al llarg de la història, per exemple en la primera i segona guerra mundials o en la partició del subcontinent indi el 1947. No obstant això, és durant la dècada dels noranta del segle XX que aquesta violència adquireix major visibilitat, com conseqüència del genocidi de Rwanda i les guerres dels Balcans.

Què diu el dret internacional sobre la violència sexual?

Des del segle XIX el dret internacional recull al·lusions a la violència sexual en els conflictes armats. Els Convenis de Ginebra de 1948 també tipifiquen la violència sexual. El reconeixement jurídic més important de la violència sexual en els conflictes arriba amb l'Estatut de Roma de 1998 per a la creació de la Cort Penal Internacional, on aquesta violència és categoritzada com a crim contra la humanitat, crim de guerra i com a constitutiva de crim de genocidi.

De manera més concreta, els actes de violència sexual poden constituir crims de guerra si es cometen en el context d'un conflicte armat i estan associats a aquest, i crims contra la humanitat si formen part d'un atac generalitzat o sistemàtic dirigit contra la població civil, i si el perpetrador té coneixement que aquesta conducta formava part de manera rellevant de l'atac. La violència sexual també pot constituir un crim contra la humanitat quan forma part de la política d'un govern, o d'atrocitats comeses, tolerades o condonades per un govern, una autoritat de facto o un grup armat organitzat. Els crims contra la humanitat no necessàriament han d'estar lligats a un conflicte armat, ja que en ocasions la violència sexual té lloc en el marc de situacions de greu crisi sociopolítica. Pel que fa al genocidi, la violència sexual pot ser integrada dins d'aquesta categoria de crims quan forma part del procés de destrucció d'un grup amb l'objectiu de modificar la composició demogràfica territorial, particularment durant conflictes de caràcter etnopolític.

La violència sexual en els conflictes és sempre una arma de guerra?

En els conflictes armats, la violència sexual pot ser una estratègia i un arma de guerra, però no sempre ho és. Quan la violència sexual és utilitzada amb el propòsit

d'aconseguir objectius militars concrets pot ser considerada un arma de guerra. Algunes estudioses com Elisabeth J. Wood destaquen la importància de fer la distinció entre la violència sexual estratègica –un patró de violència sexual adoptat intencionadament pels comandaments militars per aconseguir els objectius d'un grup– i la violència oportunista –aquella que té lloc per motius privats i no vinculada als objectius del grup. Sovint també es produeix violència sexual que no és ordenada pels comandaments militars, però que és tolerada.

Quan la violència sexual és una estratègia de guerra pot estar adreçada contra un grup de població determinat, pot ser una forma de càstig col·lectiu i també pot ser una manera de compensar als integrants d'un grup armat o unes forces armades determinades. La violència sexual pot contribuir a la creació de cohesió dintre d'aquests grups i forces en trencar els vincles dels membres amb l'exterior i enfortir els vincles interns, afegint pressió i coacció.

La violència sexual no sempre és perpetrada per actors militars i sovint són civils els responsables d'aquesta violència, que pot tenir lloc tant en l'àmbit públic com privat.

Està present la violència sexual en tots els conflictes armats?

Malgrat que la violència sexual als conflictes té un greu impacte i abast, no tots els conflictes en són escenari. Un estudi de la Universitat de Harvard i el PRIO que analitza la violència sexual comesa per tots els actors en conflicte implicats en conflictes armats intraestats, interestats i interns internacionalitzats entre 1989 i 2009 revela que en el 43% dels casos analitzats no hi va haver violència sexual i que

la violència sexual al nivell més alt de prevalença es va produir en el 14% dels casos. Un estudi de 2011 sobre violència sexual en els conflictes armats al continent africà va revelar que el 42% dels actors armats estatals a 20 països analitzats, havia estat denunciat per violència sexual, així com el 24% dels grups rebels i el 17% de les milícies.

No obstant això, documentar la violència sexual en els conflictes és una tasca molt complexa. En general l'impacte de la violència sexual està subestimat, ja que és un delictes infradenunciat. Les enormes dificultats de les víctimes per accedir als sistemes de justícia, així com la por a l'estigma social i fins i tot a les represàlies per part dels perpetradors o inclús per l'entorn més proper, són només alguns dels obstacles a què s'ha de fer front per poder conèixer l'impacte real d'aquesta violència.

¿Què té a veure la violència sexual amb l'economia política dels conflictes?

Les guerres són processos militars, polítics i econòmics. La violència sexual pot actuar al servei d'actors que persegueixen beneficis econòmics. Empreses transnacionals i actors armats participen de l'economia política de la violència a través de polítiques comercials que prioritzen els interessos econòmics per sobre dels drets humans i amb freqüència recorren a la violència de gènere, inclosa la violència sexual per facilitar l'extracció i comercialització de recursos naturals i bens amb els quals fer negoci. L'extracció del mineral coltan a l'RDC per les tecnologies de la comunicació, n'és un exemple paradigmàtic.